

Jonge bezoekers betrekken bij dilemma's in oorlogstijd

Wat zou jij doen?

Verzetsmuseum Junior - Onderduiken

In het Contactblad winter 2018 schreef Frank van Vree in een essay in het kader van het Jaar van Verzet dat de vraag 'wat zou jij doen?' in musea over de Tweede Wereldoorlog veel te gemakkelijk wordt gesteld. Tijdens een afscheidssymposium van Hans Blom als bestuursvoorzitter van Verzetsmuseum Amsterdam op 12 februari, reageerde de directeur van het Verzetsmuseum op het betoog van Van Vree.

Door Liesbeth van der Horst

Frank van Vree schrijft dat de vraag 'wat zou jij doen?' in de musea over de oorlog te gemakkelijk wordt gesteld. Ik kan me in veel van wat hij schrijft helemaal vinden, maar wil graag verdedigen dat het wél kan. Het is mogelijk de geschiedenis te versimpelen en toch inzicht te geven in de complexiteit van de situatie in oorlogstijd. Juist door jonge bezoekers de vraag te stellen wat zij zelf zouden hebben gedaan, gaan ze nadenken over de dilemma's in oorlogstijd en raken ze ervan doordrongen dat verzet *geen* eenvoudige keuze was. Enkele voorbeelden uit de museumpraktijk kunnen het illustreren. Daarbij zal ook aan de orde komen hoe wij als Verzetsmuseum daarbij zijn omgegaan met historische bronnen.

Het eerste voorbeeld komt uit Verzetsmuseum Junior voor 9- tot 14-jarigen.

Eén van de vier hoofdpersonen daarin is de Joodse Eva Schloss-Geiringer. Bezoekers kunnen bij Eva, haar ouders en broer aan tafel gaan zitten en reageren op de discussie die in het gezin is gevoerd over onderduiken. We wisten van Eva dat haar broer, die als eerste een oproep kreeg om zich te melden voor werk in Duitsland, riep dat hij het werk wel zou aankunnen, dat vader wilde onderduiken, dat moeder bang was om tegen het bevel van de Duitsers in te gaan en illegaal te gaan leven en dat Eva het zelf verschrikkelijk vond dat ze niet met z'n vieren samen zouden kunnen blijven. Op basis daarvan hebben we een conversatie

geschreven. Na elk van de argumenten kunnen de bezoekers kiezen: wat zouden zij doen? Wel of niet onderduiken? Ze worden aan het twijfelen gebracht.

Het blijkt dat de kinderen in Verzetsmuseum Junior zich veel beter dan volwassenen kunnen inleven in de situatie zonder voorkennis van de afloop; dat ze ècht meedenken, en er vaak voor kiezen om *niet* onder te duiken. Ze vinden het maar eng en willen – zoals vele Joden in werkelijkheid – dan toch maar liever samen naar het kamp. Natuurlijk kunnen ze de werkelijke situatie niet volledig navoelen; dat snappen ze – ze zijn in een nagebootste omgeving – maar een goede indruk krijgen ze wel.

Eva zelf heeft haar goedkeuring gegeven aan de door ons gereconstrueerde discussie. En aangezien Verzetsmuseum Junior haar verhaal vertelt, is de discussie met haar goedkeuring ook historisch verantwoord.

Bij het tweede voorbeeld waren er geen levende getuigen meer om onze reconstructie te autoriseren. Dit voorbeeld is te zien in *Explosiegevaar! De aanslag op het Amsterdamse bevolkingsregister*, geopend op 27 maart, 75 jaar nadat deze spectaculaire verzetsactie, schuin aan de overkant van het Verzetsmuseum, was gepleegd.

In deze tentoonstelling volgen de bezoekers de zes kunstenaars die de aanslag beraamden. Net als bij Verzetsmuseum Junior hebben we voor de samenstelling en vormgeving samengewerkt met een adviesgroep van jongeren uit de leeftijdsgroep waarvoor de tentoonstelling is bedoeld. In dit geval jongeren vanaf 15 jaar. Bezoekers lopen in *Explosiegevaar!* door een stripdecor, waarin verteller Eric Corton ze meeneemt in het verhaal. Door driedimensionaal geluid en deels geanimeerde – dus bewegende – striptekeningen wordt het een intense belevenis. Ook in deze tentoonstelling vragen we de bezoekers mee te denken over dilemma's, bijvoorbeeld met de discussies die de beramers voerden over gebruik van geweld en de vraag of er doden zou-

Het blijkt dat de kinderen zich veel beter dan volwassenen kunnen inleven

den mogen vallen. Dit vergde een behoorlijk creatieve omgang met de historische bronnen. We wisten dat de beramers er over hebben gediscussieerd en van vijf van de zes beramers hadden we citaten, soms indirect (opgetekend door getuigen); soms van een veel latere datum. Deze citaten hebben we omgevormd tot één conversatie, die de zes beramers ongeveer zo kunnen hebben gevoerd, al zal dat niet in één keer zijn

Schets voor tentoonstelling *Explosiegevaar!* met striptekeningen door Rob Worst.

geweest. We kwamen tot drie standpunten: twee van de beramers vonden principieel dat er geen doden mochten vallen. Koen Limperg, van wie we geen citaat hadden, maar die als zachtaardig en sociaal bewogen wordt omschreven, hebben we aan dit kamp toegevoegd. Twee andere beramers vonden het vanwege de verwachte negatieve reacties van de bezetters en de bevolking onverstandig als er doden zouden vallen. Gerrit van der Veen had er geen moeite mee. De bezoekers beluisteren de discussies en mogen kiezen achter welk van de drie standpunten ze zich scharen. We hebben in de conversatie de opvattingen en

argumenten uit de citaten verdiept en uitgebreid en we hebben het taalgebruik aangepast, zodat een 15-jarige ze begrijpt. Woorden als 'represaille' en 'patriot' zijn dan taboe. Soms is het jammer om een mooi geformuleerd authentiek citaat te moeten aanpassen, maar het is toch vooral een leuke uitdaging om een geloofwaardige conversatie uit die tijd te schrijven, die toch ook voor jongeren nu begrijpelijk is.

Wij gaan in de bewerking van bronnen en reconstructie van feiten verder dan de wetenschapper

Elke historicus vormt zijn verhaal, en wij gaan in de bewerking van bronnen en reconstructie van feiten verder dan de wetenschapper, maar we doen het beslist niet minder zorgvuldig. We wikken en wegen om een historisch verantwoord beeld neer te zetten. En we hebben de verzetsspecialist van het NIOD en alle biografen van de hoofdpersonen in *Explosiegevaar!* de teksten voorgelegd. Als we twijfels hebben over de betrouwbaarheid gebruiken we gegevens niet. Zo heeft één van de twee overlevende aanslagplegers in een interview gezegd dat de lichamen van de verdoofde bewakers in Artis bij de leeuwen zijn gelegd en dat de aanslagplegers voordat ze het gebouw binnendrongen, in het portiek van gebouw Plancius – waarin het Verzetsmuseum nu is gevestigd – hebben staan wachten. Aardige details, maar onwaarschijnlijk, en dus nemen we ze niet op. Omdat het doden van mensen een moreel heikele kwestie is, vragen we de bezoekers niet wat zij zelf zouden hebben gedaan, maar wel bij welk stand-

Liesbeth van der Horst, directeur Verzetsmuseum Amsterdam.

punt ze zich aansluiten. Bij een ander dilemma uit de tentoonstelling over de aanslag – dat over wel of niet lid worden van de Kultuurkamer – laten we bezoekers niet kiezen voor 'Ja' of 'Nee' maar voor 'Waarschijnlijk wel' of 'Ik denk het niet', want natuurlijk kan niemand zeker weten wat hij zou hebben gedaan in die omstandigheden. Wie een keuze heeft gemaakt krijgt overtuigende argumenten tégen die keuze te horen en wordt daarna gevraagd om opnieuw te kiezen.

Wij zijn er in het Verzetsmuseum van overtuigd dat het mogelijk is dat de vraag 'wat zou jij doen?' op zo'n manier kan worden gesteld dat de bezoeker *niet* – zoals Frank van Vree schrijft – al te gemakkelijk het politiek wenselijke antwoord geeft. Juist in een spelvorm kunnen jonge bezoekers aan het twijfelen worden gebracht en geprikkeld tot nadenken. Het verdiept hun inzicht, en maakt een tentoonstelling boeiend voor de verweende bezoekers van vandaag.

VERZETS RESISTANCE MUSEUM

Plantage Kerklaan 61A, 1018 CX Amsterdam
Verzetsmuseum Junior – permanent
*Explosiegevaar! De aanslag op het Amsterdamse
bevolkingsregister t/m 11 november 2018.*